

‘Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Liderlik’ Bildirisine İtirazî Bir Derkenar

Ahmet Yaman*

Düzenlediği sempozyum, çalıştay ve konferans boyutlu ilmî toplantılar ve yayımladığı eserler ile İslâmî ilimlerin canlılığına katkı sunmaya devam eden Kur’an Araştırmaları Vakfı, bu defa yine çok önemli bir konuyu, Din ve Liderlik meselesini müzakereye açmış bulunuyor. Medyûn-i şükran olduğumuz bu sürekli ve nitelikli çalışmaları dolayısıyla KURAV’ımızı gönülden tebrik ediyor, çalıştayın kıymetli katılımcılarını muhabbetle selamlıyorum.

Hz. Peygamber’in maddî-dünyevî bir iktidar yani devlet hedefi yok muydu?

Müzakere sadedinde, değerli dostum Prof. Dr. Adem Apak Bey’in özlü tebliğine itirazî bir derkenar edeceğim.

Tebliğin hemen ilk sayfasında “Esasında Allah Rasûlü (s.a.v.) hiçbir zaman maddî-dünyevî bir iktidar hedefinde olmamıştır. Bu da hemşehrilerinin kendi putlarına dil uzatmama koşuluyla ona Mekke riyasetini teklifi götürdüklerinde, onun “Güneşi sağ elime ve ayı da sol elime verseniz, yine de davamdan vazgeçmem!” demesinden açıkça anlaşılır... Ancak Medine dönemindeki şartlar ve daha önce Mekke döneminde karşı karşıya kaldığı problemler onun için devleti zorunlu kıldığı için hicretten sonra Medine’de bir devlet oluşumuna gidilmiştir” denmektedir.

Bu cümledeki “hiçbir zaman” vurgusu bir yana, gerek Kur’ân ve Sünnet’in dünyevî-siyasî iktidar odaklı yönlendirmeleri gerek siyer-i nebî tecrübesi ve gerekse işin doğası ve tarihî tecrübe bize çok farklı bir resim çizmektedir. Şöyle ki:

İslâm, bir inanç ve ahlak sistemi olmanın ötesinde aynı zamanda dünya hayatına ilişkin hukukî düzenlemeler de getiren bir din olduğu için bir siyasî organizasyonun varlığını da öngörmektedir. Zâhirî müctehid İbn Hazm (ö. 456/1063) ve Hanbelî müctehid İbn Teymiyye’nin (ö. 728/1328) diliyle söylersek, halkın işlerinin yürütülmesi, dinî görevlerin de en önde gelenlerindenidir. Hatta o olmadan dinin devamı söz konusu olmaz. Birbirlerine muhtaç oldukları için insanoğlunun çıkarı, toplum hâlinde yaşamayı gerektirir. Toplum hâlinde yaşayınca da bir başkanın bulunması şarttır. Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.v.) “Üç kişi yola çıktığında içlerinden birini başkan seçsinler.”¹ buyurarak, yolculuk amacıyla oluşan küçük ve geçici birliktelikler de bile bir başkanın seçilmesini gerekli görmüştür. Diğer taraftan Yüce Allah, iyiliği tavsiye edip kötülüğe engel olmayı ve zulme uğrayanlara yardım etmeyi emretmiş, adaleti ve cihadı, suçluların cezalandırılmasını da farz kılmıştır. İşte bütün bu emirlerin yerine getirilmesi, adaletin gerçekleştirilmesi, cihadın ifası ve cezaların uygulanması, ancak iktidar ve yönetimle yani devlet eliyle olur.²

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 80.

² İbn Hazm, *el-Fisâl fi’l-Milel ve’l-Ehvâ ve’n-Nihâl*, IV, 87; İbn Teymiyye, *es-Siyâsetü’ş-Şer’iyye*, s. 81-82; Daha başka gerekçeler için bk. Şevkânî, *es-Seylül’l-Cerrâr*, IV, 472-490.

“Andolsun biz, peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz, demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, dinine ve peygamberlerine görmeyen yardım edenleri Allah’ın belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür.”³ âyeti ile Hz. Osman’a (r.a.) atfedilen “Allah, Kur’ân (kanun) ile yola gelmeyi sultanla (devlet gücüyle) yola getirir.”⁴ sözü de devletin varlığı bir tarafa, gerekliliğini göstermektedir.

İşte bunun için genel olarak bütün Müslümanlar, bir devlet başkanının bulunmasını hem aklen hem de hukuken zorunlu görürler.⁵ Hatta Joseph Schacht (ö. 1969) ve Hamilton A.R. Gibb (ö. 1971) gibi bazı oryantalistler, devlet kurumunu ifade eden hilafetin Müslümanlar nezdindeki esaslı bir dayanağının da Benî Sâide Sakîfesi’nde Hz. Ebû Bekir’in (r.a.) seçimi esnasında meydana gelen icmâ olduğunu söyler.⁶

Gerçekten de İslâm’ın mahiyeti bütün yönleriyle incelenecek olursa görülür ki o, salt bir inanç veya ahlâkî ilkeler ve ibadetler düzeni değildir. Aksine İslâm, bütün bir insan ve toplum hayatını ilgilendiren ve onlara yönelik hükümler koyan bir dindir. Öyle olunca, koyduğu hükümlerin uygulanmasını sağlayacak, kontrol edecek, eksiklikleri giderecek, ihlalleri cezalandıracak güçlü bir kuruma ihtiyaç duyulur. İşte bu kurum, toplumun üzerinde yaptırım gücü bulunan, yetkilerle donatılmış bir örgüttür ki buna devlet denir. Diğer taraftan İslâm, Allah’ın insanlara gönderdiği son din olduğundan bu dinin tüm dünyaya duyurulması gerekecektir ki, bu da ancak organize bir örgütle sağlanabilir. Tabiatıyla bu da devlettir.⁷ Ayrıca söz konusu görevleri yerine getirmek vacip ise vacibi tamamlayan şey de vaciptir.⁸

Devlet başkanlığı, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) dini koruma ve dünyayı idare etme görevinin bir devamı olduğu⁹ için de şer’an zaruridir.¹⁰ Ayrıca İslâm hukukçularının *makâsîdü’ş-şer’i’a* terimiyle ifade ettikleri ve can, din, nesil, akıl ve mal sıralamasıyla beş maddede özetledikleri İslâm’ın temel hedeflerini korumak, ancak bir devletin varlığı ile mümkün olur. Çünkü hem bu beş esası korumayı teminat altına alacak emirler ve yasaklar koymak yani bir hukuk düzeni ihdas etmek hem de bunların uygulanmasını sağlamak, bir otoritenin varlığını gerektirir. Zaten Kur’ân-ı Kerim “Onlar ki eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder ve kötülükten

³ Hadîd 57 / 25: لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ. Âyette zikredilen demir, ilahî kitaplarda gönderilen kanunları uygulayacak, takip edecek kudretli ve caydırıcı bir otoriteye işaret etmektedir. bk. Taberî, *Câmi’u’l-Beyân fî Te’vîli’l-Kur’ân*, XI, 688-689; Tabersî, *Mecma’u’l-Beyân fî Tefsiri’l-Kur’ân*, VI, 157; Kâsimî, *Mehâsinü’t-Te’vîl*, XVI, 54; İbn Âşûr, *Tefsiru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXVII, 417.

⁴ İbn Hazm, *age.*, IV, 87; Maverdî, *el-Ahkâmü’s-Sultânîyye*, s. 5; Ebû Ya’lâ, *el-Ahkâmü’s-Sultânîyye*, s. 19; Teftâzânî, *Şerhu’l-Akâid*, s. 178-179; Abdurrazzak Ahmed Senhûrî, *Fıkhü’l-Hilâfe*, s. 66 vd.; Muhammed Dıyâuddin Rayyis, *en-Nazarîyyâtü’s-Siyâsiyyetü’l-İslâmîyye*, s. 128 vd.; Muhammed Imârâ, *el-İslâm ve’s-Siyâse*, s. 264-266.

⁵ H.A.R. Gibb, *Muhammadanisme*, s. 99; Schacht, *Encyclopaedia of Social Science*, VIII, 347’den naklen Subhi Salih, *İslâm Mezhepleri ve Müesseseleri*, (çev. İ. Sarıms), s. 214.

⁶ bk. Senhûrî, *Fıkhü’l-Hilâfe*, s. 66; Muhammed Yûsuf Musa, *Nizâmü’l-Hukm*, s. 11,12; Hamid Sultan, *Ahkâmü’l-Kânûnî’d-Devlî fî’l-Şer’i’atî’l-İslâmîyye*, s. 107; Çuneymî, *Kanunu’s-Selâm*, s. 320.

⁷ bk. Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, I, 71-72; İbnü’s-Şât, *İdrâru’ş-Şurûk alâ Envâi’l-Furûk*, II, 32.

⁸ Mâverdî, *age.*, s. 5: *إِلَامَةُ مَوْضُوعَةٍ لِخَلَافَةِ النَّبِيِّ فِي جَرِاسَةِ الدِّينِ وَسِيَاسَةِ الدُّنْيَا*; Senhûrî, *age.*, s. 65.

¹⁰ Şevkânî, *es-Seylû’l-Cerrâr*, IV, 473.

alıklar. İşlerin sonu Allah’a varır.”¹¹ âyetiyle meşru bir yönetimin temel niteliklerine dikkat çekerken, devletin varlığına da *delâletü’l-işâra* yoluyla vâkıa olarak işaret etmektedir.

Bu bağlamda şu soru da anlamlıdır: Rasul-i Ekrem’in (s.a.v.) henüz Yesrib/Medine’ye gitmeden ve orada nasıl bir aksü’l-amel ya da hüsn-i kabul göreceğini bilmeden İkinci Akabe Bey’atı’nda 12 nakib seçerek siyasî-toplumsal örgütlenmenin -ki nihai şekli devletleşmektir- ilk adımlarını atmasını, hicretten kısa bir süre sonra ise Medine-i Münevvere’nin farklı dinî, etnik, siyasî ve sosyal kesimlerini bir “Kitap/Sahîfe/Vesika” etrafında teşkilatlanmasını, “esasinda devlet hedefi yoktu” saptamasıyla nasıl bağdaştıracamız?

Bilindiği gibi bir kurum olarak devletten bahsedebilmek için üç unsurun aynı anda varlığı gerekmektedir: Ülke, halk/millet ve egemenlik. Buradan hareketle Medine Sahîfesi’ne baktığımızda onun, bu üç unsura da yer verdiğini görürüz. Nitekim Sahîfe, her bir kesimin adını ve bölgelerini açık açık yazıp (md. 1-11), Yesrib’in harem sınırlarını çizerek¹² ve saldırılara karşı ortak savunulacak yer olarak Yesrib coğrafyasını ismen anarak¹³ devletin birinci unsurunu yani *ülkeyi* belirlemiştir. Ardından iktidarın sahibini ve kaynağını gösteren 1, 23 ve 42. maddeleri ile kimin *egemen* olduğunu ortaya koymuştur.¹⁴ Keza 14, 16 ve 20. maddeleriyle kurucu unsur olan müminlerin devletin asıl sahipleri olduğunu vurgulamıştır. Bu belgenin taraflarını belirleyen maddelerle birlikte özellikle 1, 2 ve 25. Maddeleri ise devletin *insan unsurunu* açıklamıştır.¹⁵

Bütün bu veriler, Hz. Peygamber’in Medine’de yaptığı ilk tasarruflardan birisinin de devlet olarak teşkilatlanmak olduğunu kesin bir biçimde ortaya koymakta ve hem din-i mübînin hem de bunun Peygamber’inin (s.a.v.) maddî-dünyevî bir iktidarı gerekli gördüklerini göstermektedir.

¹¹ Hac 22/41: *الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ*

¹² “Yesrib vadisi bu sahîfede adı geçenler için mukaddes bir yerdir.” (md. 39).

¹³ “Bu vesikada zikredilen kişiler Yesrib’e saldırarak olanlara karşı yardımlaşacaktır.” (md. 44).

¹⁴ “Bu vesika, Peygamber Muhammed tarafından Kureysli ve Yesribli müminler ve bunlara tâbi olanlarla sonradan onlara katılmış olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için düzenlenmiştir.” (md.1); “Üzerinde ihtilâfa düşülen konular Allah’a ve resulü Muhammed’e arz edilecektir.” (md. 23); “Bu yazıda adı geçen kimseler arasında meydana gelmesinden endişe edilen anlaşmazlık ve öldürme vak’alarının Allah’a ve resulü Muhammed’e arz edilmesi gerekir. Allah bu Sahîfe’ye en iyi riayet edenlerle beraberdir.” (md. 42).

¹⁵ “Vesika’yı imzalayanlar diğer insanlardan ayrı bir ümmet teşkil eder.” (md. 2); “Avfoğulları yahudileri müminlerle birlikte bir ümmet teşkil eder. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri de kendilerinedir. Buna mevlâları da dahildir.” (md. 25). Maddelerin tamamı için bk. Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, I, 202 vd.; Hamîdullah, *İslâm Anayasa Hukuku*, ed. Vecdi Akyüz, s. 96-102.